

XOCALI: Biz soyqırımı qurbanlarının qisasını döyüş meydanında aldıq

O gecə yalnız bir rəng vardı: qara. Sabaha doğru işə günəşin solğun işartısı bu qara rəngə qarışaraq onu boza çevirmişdi. Hər yan boz rəngdə idi. Havanın da rəngi boz idi. Qışın soyuğundan buzlaşmış ətraf da boz rəngə çalırdı. O gecənin faciəsindən sağ qalıb meşələrə, dağlara üz tutan qoca, cavan, uşaqların da üzündə tək bir rəng vardı: boz...

Solmuş, gecənin faciəsi həkk olmuş, donuşmuş, bozlaşmış üzler qorxu və vahimə içərisində idi. Gözlər də boz rəngə çalırdı. Yaşıl, mavi, qəhvəyi qaralığından asılı olma-yaraq gözlər də bozlaşmışdı. Çünki baxışlar boz rəngdə idi. Hayatın bitdiyi anda gecə qara, gündüzse bozdan başqa nə rəngdə ola bilərdi ki?..

O gecəyə gedən yol..

Xocalı faciəsinə aparan yol hələ XX əsrin əvvəllərindən başlamışdı. Bu yaşayış məntə-qəsinin azərbaycanlı əhalisi bir əsrdə 3 dəfə qırğınlara məruz qalmışdı. Xocalı birinci dəfə 1905-ci ildə, sonra isə 1918-ci ildə yandırılmış, 1992-ci ildə isə Xocalıda daha qanlı, daha dəhşətli faciə törədilmişdir. Xocalının işğal düşmənin əvvəlcədən hazırladığı plan üzrə baş tutmuşdu. Belə ki, şəhər hələ 1991-ci ilin oktyabr ayında blokadaya alınmışdı. 1991-ci ilin oktyabrında Tuğ və Səlakətin kəndləri işğal olunandan sonra Xocavənd də ermənilərin nəzarəti altına keçmişdi. 1992-ci ilin yanvarında ermənilər Xocalı ətrafındakı Axullu, fevral ayında isə Malıbəyli və Quşçular kəndlərini işğal etmişdilər. Həmin kəndlərin işğalından bir neçə gün sonra ən iri yaşayış məskənlərindən olan Qaradağlı 366-cı motoatıcı alayın, eləcə də müxtəlif xarici ölkələrdən gətirilmiş muzdlu döyüşçülərin hesabına ermənilərin əlinə keçmişdi. Xocalını əhatə edən Daşbulaq, Mehdikənd, Ballica, Həsənabad, Pirəməki, Noraguh və Mirzəcan kəndlərində xeyli qüvvə toplanmışdı. Avtomat və pulemyotlarla silahlanmış yüzlərlə erməni yaraqlısının toplandığı bu kəndlərdə çox sayda raket qurğuları və zirehli texnikalar vardı. Fevralın ortalarından Xocalı erməni silahlıları tərəfindən mühasirəyə alınmışdı və hər gün ağır texnikadan atəşə tutulurdu. İşğal planı 1992-ci il fevralın 25-dən 26-na keçən gecə təşkil olunmuş, Ermənistan silahlı qüvvələrinin bölmələri ilə yanaşı, sovet ordusunun 366-cı motoatıcı alayı da 7 min nəfərin yaşadığı Xocalı şəhərinə basqın etmiş, günahsız insanları, dinc sakinləri xüsusi amansızlıqla qətlə yetirmişlər.

Növbə Xocalının idi..

O gecə Xocalı sakinləri olacaqlardan xəbərsiz şəkildə evlərində, yataqlarında idilər. Onlar üçün plan hazırladığı barədə heç bir məlumatları yox idi. Bildikləri sadəcə bu idi ki, ermənilər 1988-ci ildən yenə sərhədyanı rayonlarımıza basqın edir, döyüşlər olur, ara bir qədər sakitləşdirilir, sonra yenə eynilə davam etdirilirdi. Düz dörd idi ki, sərhəd rayonlarımızın sakinləri kimi, xocalılar da səksəkə içində idilər. Lakin o gecəki faciə kimin ağına gələ bilərdi...

Bir neçə gün əvvəl Xocavənd rayonu

işğal edilmişdi. Xocalılar bunu bildirdilər, belə bir təhlükənin onları da gözləyəcəyini təxmin edirdilər. Lakin bunun gecənin yarısında, şirin yuxuda ikən olacağını əsla düşünməmişdilər.

O gecəyədək, bəli, planlar artıq hazır idi. Ölkəmizə rəhbərlik edənler Xocavənddən tutmuş Xocalı, Şuşa, Laçın, Kəlbəcər, Ağdərə, Ağdam, Cəbrayıl, Qubadlı, Zəngilanadək hamısının bir-birinin ardınca işğalına hökm vermişdilər. Bunun üçün sovet imperiyasının başında dayananlarla əlbir olmuş, vəzifə kürsülərini möhkəmlətmək xətrinə Qarabağın ermənilərə hədiyyə olunmasına imza atmışdılar.

Bu səbəbdən də heç kim başına gələcək oyunlardan xəbərdar ola bilməzdi. Hələ aradan xeyli vaxt keçməli idi ki, ordumuzun zabit və əsgərləri, yurd yerlərini ov silahı, bel, şana, dırımla müdafiəyə qalxan oğullarımız kömək üçün dövlətə müraciət etməli idilər və heç bir cavab almayan da xeyli sonra anlayacaqdılar ki, bəli, torpaqlar planlı şəkildə satılıb.

O gecə növbə Xocalının idi. Xocavənddən sonra Xocalı işğal olunmalı idi. Xocalının günahsız, dinc sakinləri isə dəhşətli, faciəvi şəkildə qətlə yetirilməli idi ki, bütün ölkəni erməni xofu bassın və işğal üçün növbədə dayanan rayonların sakinlərinə görk olsun. Onlar Xocalı sakinlərinin başına gətirilənləri yaşamadan yurdlarını, ev-əşiklərini asanlıqla tərk etsinlər. Bəli, məsələ bu idi. Lakin erməni qonşusuna hələ də bələd deyildi ki, azərbaycanlılar torpaq üçün son damla qanlarına kimi vuruşmadan ölməzlər. Sonralar qonşuluqdan kənar olmuşlar bunu işğal etdikləri bütün rayonlarda da kor gözləri ilə gördülər. Minlərlə şəhid verdik, lakin bir addım geri çəkilmədik. Sərhədlərimizdəki qüvvələrimiz də, son nəfəsimiz də tam tükənmədən sonra düşmən torpaqlarımızı işğal edə bildi. Xocalı sakinləri gecə yuxudan pəncərələrinə odlu silahlardan açılan atəşlərin rənginə və səsinə oyandılar. İnsanlara əyinlərinə paltar geyinməyə macal vermədi düşmən. Güllələnən güllələndi, qalan camaat isə meşələrə, dağlara üz tutdu. Qışın soyuqlu-sazaqlı, faciə, dəhşətlə dolu bir gecəsində yaşanacaqları görmək, şahidi olmaq üçün evlərindən çıxdılar...

Gecənin qaranlığı qədər dəhşətli

O gecə Xocalıda ermənilər tərəfindən 63-ü uşaq, 106-sı qadın, 70-i qoca və qarlı olmaqla, 613 Xocalı sakini qətlə yetirildi. 8 ailə tamamilə məhv edildi, 25 uşaq hər iki valideynini, 130 uşaq valideynlərindən birini itirdi. Düşmən gülləsindən 76-sı uşaq olmaqla, 487 nəfər yaralandı. 1275 nəfər əsir götürüldü ki, onların 150 nəfərinin, o cümlədən 68 qadın və 26 uşağın taleyi bu gündə məlum deyil.

613... Bir gecənin soyqırımına məruz qalan 613 insan. Yataqlarında ölümünü gözləyən Xocalı sakinləri. Saatlar sonra nə baş verəcəyindən xəbərsiz insanlar...

O gecənin qaranlığı qədər dəhşətli anları yaşadı xocalılar. 25 fevraldan 26 fevrala keçən gecə Xocalı şəhəri kimi, onun dinc əhalisi də məhv edildi. Həm xocalılar, həm də Xocalı şəhid oldu və şəhərle onun sakinləri bir-birələrinin ölümünə, məhvə şahid oldular.

613 nəfər o gecənin qurbanı oldu. Kim ağına getirə bilərdi ki, bir gecədə bu qədər adam həyatla vidalaşacaq. Əsla düşünüləsi bir hal deyil. Lakin oldu, yaşandı və 613 Xocalı sakini o qaranlıq gecənin dəhşəti ilə üz-üzə qaldı. Qonşu qonşunun, qohum qohunun, ata balanın, uşaq ananın, atanın gözü qarşısında şəhid oldu. Dünyada oxşarı olmayan bir fəlakətə yaşadı Xocalı və xocalılar.

Düşmən o gecə insanlıqdan əl götürdü. İnsanlığa qarşı bütün rəzaletləri sərgiledi. Bir sözlə, əsl xislətini ortaya qoydu. Bir-birinin ardınca törətdiyi hadisələrin hər biri ayrı-ayrılıqda əsl erməni obrazını nümayiş etdirdi. Əvvəlcə sakinlərin evlərindən çıxarılması, öldürülməsi, sonra onların evlərinin talanması, daha sonra evlərə və şəhərə od vurulub yandırılması, qaçan insanların yaxalanması, onların güllələnməsi, öldürülən insanların ələyinin kəsilməsi, gözünün çıxarılması, dərisinin soyulması kimi hərəkətlərin hər biri erməni vəhşiliyindən söhbət açdı o gecə, onların əsl üzünü tanıtdırdı. Daim gözü Azərbaycanın torpaqlarında, sərvətində olan bu qəbilənin nəyə qadir olduğundan danışdı. Yəni bu vəhşi qəbilədən bundan başqa nə isə gözləmək də düzgün olmazdı. Çünki onlar qəbilədirlər. Xalq, millət formasında nə vaxt yaşamışdılar ki, onlardan başqa nə isə gözləyərdik.

Məqsəd azərbaycanlılara məxsus mədəniyyəti yer üzündən silmək idi

Xocalı mühüm strateji mövqeyi ilə seçilir. Burada hava limanı da yerləşir. Ermənilərin diqqətini Xocalıya yönəltməsinin əsas səbəbi də bu şəhərin işğal edilməsi ilə Qarabağa nəzarətin tam ələ keçirilməsi, eyni zamanda hava limanı vasitəsilə Ermənistanla daha rahat əlaqə yaradılmasına nail olmaq idi. Strateji mövqeyi ilə yanaşı, Xocalı həm də ölkəmizin zəngin tarixə malik ərazilərindən biridir. Bu ərazinin tarixində Azərbaycanın Son Tunc və Erkən Dəmir dövrləri mədəniyyətinə aid kurqanlar özünəməxsus yer tutur. Xüsusilə tunc silahları və başlıca olaraq boz rəngli keramika məmulatı ilə fərqlənən bu mədəniyyətə məxsus abidələr ilk dəfə Xocalı yaxınlığında, daha sonra isə Qarabağın böyük bir hissəsində və Gədəbəyde aşkara çıxarılmış, əsas yaşayış

məntəqələrinin adına görə Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti adlandırılmışdır. Tarixçilər müəyyən ediblər ki, Xocalı-Gədəbəy mədəniyyəti eradan əvvəl V-III min-illiklərdə Azərbaycanda formalaşan Kür-Araz mədəniyyətinin və ondan sonra burada mövcud olan Qarabağ mədəniyyətinin varisidir.

Xocalı soyqırımının şahidi olmuş müxtəlif xarici ölkə jurnalistləri onu bəşəriyyətin böyük faciəsi adlandırmışlar. Fransadan olan jurnalist Jan-İv Yunet yazır: "...Biz Xocalı faciəsinin şahidi olduq, yüzlərlə həlak olmuş dinc əhalinin – qadınların, kişilərin, qocaların və Xocalı müdafiəçilərinin meyitlərini gördük. Bizə helikopter verdilər, biz quş uçuşu hündürlüyündən Xocalı ətrafında nə gördükse, hamısını çəkirdik. Bu, dəhşətli mənzərə idi. Mən müharibələr haqqında, alman faşistlərinin qəddarlığı barədə çox eşitmişəm, lakin ermənilər 5-6 yaşlı uşaqları, dinc əhalini öldürərək onları geridə qoyublar".

Araşdırmalar zamanı müəyyən olunmuşdur ki, Xocalıda istifadəsi qadağan olunmuş mərmilərdən və kimyəvi silahlardan istifadə edilmişdir. Bu məlumat Rusiyanın "Memorial" hüquq-müdafiə mərkəzinin açıqlamasında da öz əksini tapmışdır. Bütün bu faktlar Ermənistanın Cenevrə Konvensiyasının protokollarını pozaraq dinc sakinlərə qarşı soyqırımı həyata keçirdiyini təsdiqləyir.

Biz Xocalı soyqırım qurbanlarının qisasını döyüş meydanında aldıq

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 2022-ci il 28 yanvar tarixli "Xocalı soyqırımının otuzuncu ildönümü haqqında" Sərəncamında qeyd olunur ki, "Xocalı qətləli Ermənistanın uzun illərdən bəri Azərbaycana qarşı həyata keçirdiyi planlaşdırılmış etnik təmizləmə və təcavüz siyasətinin tərkib hissəsi idi. Soyqırımının törədilməsinə görə Ermənistanın ozamankı siyasi-hərbi rəhbərliyi məsuliyyət daşıyır... Ermənistanın daim mülki əhalini hədəf seçən təxribatlarına və hərbi təcavüzünə cavab olaraq, 2020-ci il sentyabrın 27-də Azərbaycan xalqı əzəli torpaqlarının işğaldan qurtarılması, BMT Təhlükəsizlik Şurasının qətnəmələrinin tələblərinin yerinə yetirilməsi və tarixi ədalət bərpə edilməsi uğrunda Vətən müharibəsinə qalxdı... 44 gün sürən döyüşlər nəticəsində rəşadətli Azərbaycan Ordusu parlaq qələbə qazanaraq doğma torpaqlarımızı işğaldan azad etdi. Haqq səsimizin dünyaya çatdırılması və Xocalı soyqırımının beynəlxalq aləmdə tanıtılması üçün ötən illər ərzində məqsədyönlü fəaliyyət göstərmiş, 2008-ci ildən isə bu fəaliyyət "Xocalıya ədalət!" beynəlxalq kampaniyası ilə geniş vüsət almışdır. Hazırda Xocalı soyqırımı bir sıra ölkələr tərəfindən tanınmış və faciəyə beynəlxalq siyasi qiymət verilmişdir... Azərbaycan xalqı heç bir vaxt Xocalı faciəsinə unutmayaacaq".

Bu gün hər bir azərbaycanlı Xocalı soyqırımının günahsız qurbanlarının əziz xatirəsini ehtiramla yad etməklə yanaşı, ata vəsiyyətini yerinə yetirən Müzəffər Ali Baş Komandan cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə 44 günlük Vətən müharibəsində düşmən üzərində qazandığımız tarixi qələbənin qururunu da yaşayır. Qəhrəman ordumuz Ali Baş Komandanımızın əmri ilə 2020-ci il sentyabrın 27-də başladılan "Dəmir yumruq" əməliyyatı ilə düşməni darmadağın edərək doğma Qarabağımızı 30 ilə yaxın əsarətdən xilas etdi. Şanlı Azərbaycan Ordusu tərəfindən məhv edilən düşmən qüvvələri içərisində Xocalı soyqırımının icraçılarından da var idi. "Biz Xocalı soyqırımı qurbanlarının qisasını döyüş meydanında aldıq", – deyən cənab İlham Əliyev çıxışlarında bu fikri də səsləndirmişdir: "Biz heç vaxt imkan verə bilmərik ki, bizim bölgədə erməni faşizmi baş qaldırsın. Heç vaxt imkan verə bilmərik ki, Ermənistan yenə də Azərbaycan üçün potensial təhdidə çevrilsin. Əgər bunu görsək, onu yerindəcə məhv edəcəyik. Bunu hər kəs bilməlidir".

Mətanət Məmmədova